

Tanja Hohnc

PRENOVA STANOVANJSKE HIŠE PRI ZGORNJEM ŠTOBERJU

V prispevku je predstavljena Štoberjeva hiša, Dobrič 24 v Spodnji Savinjski dolini. Hiša ima status kulturnega spomenika in sodi v sklop etnoloških spomeniškovarstvenih akcij Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje. V tekstu je podrobneje podan opis in namembnost objekta, gospodarska osnova domačije, oris Štoberjeve rodbine ter potek obnove hiše, ki se izvaja pod konservatorskim nadzorom avtorice prispevka. Besedilo je sestavni del konservatorskega programa, napisanega leta 1996 za potrebe obnove. Svetovalka pri izdelavi le-tega je bila Vera Primc, dipl. umetnostna zgodovinarica, sodelavka pri izdelavi načrtov za posamezne detajle je bila Andreja Preložnik, dipl. ing. arh., sodelavec pri obnovi in avtor izdelave tehnične dokumentacije pa je Aleš Plevčak, gr. teh.

Štoberjeva hiša v Dobriču

Obnova Štoberjeve hiše se je pričela leta 1995 v sklopu programa spomeniškovarstvenih akcij Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Celje (v nadaljevanju ZVNKD Celje). Obnovo sofinancira Ministrstvo za kulturo republike Slovenije in se bo predvidoma zaključila leta 2000. Leta 1995 je ZVNKD tudi izdelal predlog za razglasitev Štoberjeve domačije za kulturni spomenik. V sklopu domačije imata namreč vrednost

kulturnega spomenika hiša in kašča.

Razloženo naselje Dobrič se razteza pod vzhodnim in severnim pobočjem Gore Oljke, osamljene vzpetine nad Polzelo (733 m nv). Na vrhu je romarska p.c. sv. Križa, ki jo je v letih 1754-57 zgradil stavbenik Janez Nepomuk Maier na kraju, kjer je vsaj že od srede 17. st. stal križ in morda tudi kapela sv. Jošta in Neže (Enciklopedija Slovenije: 1989, str. 265). Do sedemdesetih let so v Dobriču prevladovala samotne kmetije z zemljiščem v celkih, v novejšem obdobju pa je bilo zgrajeno manjše število novogradenj.

V Dobriču vodi več poti. V Polzeli se lahko odločimo za pot preko Podvina ali pa zavijemo desno proti Andražu. Domačija Zgornjega Štoberja se nahaja na vzpetini, odmaknjena od vaške ceste, tako da jo pravzaprav težko najdemo. Utrjena in strma makadamska pot nas pripelje naravnost pred hišo. Domačija je ena redkih, ki je ohranila svoj naraven videz tako po zasnovi, kot tudi po urejenosti in nedotaknjenosti stavb ter okolice. Na domačiji so ohranjeni še sušilnica za hmelj s svinjaki, klet s kaščo in dvojni kozolec (toplar). Svinjaki so funkcijsko povezani s stanovanjsko hišo. Nekoliko drugačno podobo dobiva le gospodarsko poslopje, ki ga lastniki adaptirajo skladno s širitvijo in preusmeritvijo kmetije v živinorejo, kar pa zasnove domačije ne moti. Za hišo je značilna velika tlorisna zasnova in predvsem markantna zunanjsčina, ki je odraz socialnega stanja, torej donosnosti kmetije v prejšnjem stoletju, tudi zaradi uvajanja hmeljarstva. Podobnih stavbnih tipov je bilo v Spodnji Savinjski dolini vsaj v začetku tega stoletja veliko. Družbene spremembe, opuščanje kmetijske proizvodnje, menjava generacij in njihova želja po izboljšanju stanovanjskih pogojev, zlasti v 60. in 70. letih, vse to je privedlo do spremenjene podobe številnih hiš, ki so s tem izgubile svoje stavbno izročilo in vrednost. Štoberjeva hiša je tako ena redkih, ki ji je uspelo ohraniti videz iz prejšnjega stoletja (tudi po "zaslugi" finančne nezmožnosti), tako da spada s svojo štukaturno fasado med redke in izjemne ohranjene primere. Ker družina Meklav razmišlja o turistični dejavnosti na kmetiji (ohranjenega je veliko hišnega inventarja iz prejšnjega stoletja), je obnova domačije toliko bolj smiselna in nujna. Skladno s potrebami in željami lastnikov poteka obnova po navodilih naše spomeniške službe.

Pogled na Štoberjevo domačijo z vaške ceste, 15.4.1996 (foto: Tanja Hohneč)

Družinska kronika in gospodarska usmerjenost kmetije

Domačija Zgornjega Štoberja ali krajše kar Štoberjeva domačija ima zelo bogato in dokaj zapleteno zgodovino. Iz matičnih knjig župnije Andraž, ki se nahajajo v Škofljskem arhivu v Mariboru, je bilo mogoče zaslediti "vulgo Štober" v sosednjem zaselku Grebence št. 35. Leta 1786 se je Ani in Blažu Štoberju rodila hči Marija. Poročila se je z Janezom Blagotinškom iz Dobriča 35, ki se je priženil k Štoberjevim. Leta 1819 se jima je rodila edina hči Franciška Pavla. Tri leta za tem je Ana Blagotinšek, roj. Štober, umrla. Janez Blagotinšek se je ponovno poročil z Barbaro Pušnik. 1828 se jima je v Grebencah rodila prva hči Barbara, leta 1831 pa hči Marija in sicer že v Dobriču 35, vulgo Štober, kamor sta se, tako kaže, zakonca Blagotinšek preselila. Od tedaj dalje se Štoberjeva domačija omenja v Dobriču kot Zgornji Štober, v Grebencah pa je ostala domačija Spodnjega Štoberja.

Podatke iz tega stoletja sem dobila po ustnem izročilu in jih preverila v matičnih knjigah. Ker so bili točni, sem retroaktivno iskala zgodnejše podatke in tako ugotovila, da je bilo današnje hišno ime prenešeno po Ani Štober. Janez Blagotinšek pa je po vsej verjetnosti domačijo v Dobriču kupil, morda tudi podedoval, da se je z drugo ženo Barbaro preselil z domačije svoje prve žene Ane. O tem priča že omenjena letnica rojstva hčerke Marije leta 1831 v Dobriču 35. Pred tem je bilo na isti domačiji "vulgo Brinovšek" in sicer po ženski liniji.

Iz podatkov lahko sklenemo naslednji vrstni red priimkov na domačiji v Dobriču 35 (danes št. 24):

1. BRINOVŠEK (1816), VULGO BRINOVŠEK
2. BLAGOTINŠEK (1831), VULGO ŠTOBER (1861), VULGO ZGORNJI ŠTOBER
3. ZABUKOVNIK (1932), VULGO ZGORNJI ŠTOBER

4. KASESNIK (1969), VULGO ZGORNJI ŠTOBER
5. MEKLAV (1988), VULGO ZGORNJI ŠTOBER

Letnica 1841, ki je vklesana v kamnit vhodni portal, najbrž priča o datumu prenove Štoberjeve domačije. Tedaj je na kmetiji živel Janez Blagotinšek, bilo je tudi obdobje uvajanja hmelja v Spodnji Savinjski dolini, kar je pripomoglo, poleg siceršnje poljedelske usmerjenosti, k dvigu standarda na domačiji. Predvidevamo, da je bila domačija temu primerno obnovljena z bogato členjeno fasado. Po pripovedovanju današnje lastnice Silve Meklav, je kmetija v času Andreja in Terezije Blagotinšek (do 30. let tega stoletja) obsegala okrog 70 ha zemlje, nakar sta zakonca, ki sta bila brez potomcev, kmetijo "zapila" in začela razprodajati zemljo, "tudi za karte". Leta 1932 je bila med njima ter Francom in Marijo Zabukovnik (Spodnji Štober) napisana pobotnica o prevzemu posestva, ki je bilo leta 1936 dokončno prodano Zabukovnikovim.

Do danes se je kmetija dedovala po ženski liniji. Kmetija obsega 18 ha, pol je gozda, ostalo so obdelovalne površine. Do leta 1992 so gojili hmelj, zatem pa so zorali njivo, na kateri uspevajo različne kulture: koruza, krompir, krmna pesa... Kot spomin je ostala sušilnica za hmelj, ki so jo nadzidali nad svinjaki za hišo. Kmetija je bila usmerjena pretežno v mešano proizvodnjo, danes pa se preusmerjajo v živinorejo, saj je "zemlja precej izčrpana", kot pravijo. V prihodnosti se nameravajo ukvarjati tudi s turistično dejavnostjo, zato je pravilna in hitra obnova domačije še pomembnejša.

Opis Štoberjeve hiše

Hiša stoji na vzpetini, desno od lokalne vaške ceste. Biti moramo dovolj pozorni, da jo opazimo, ko prihajamo iz Andraža.

Hiša je podolžnega tlorisa s petosno fasado, sleme poteka v smeri jugovzhod - severozahod. Zasnovana je kot tip hiš s črno kuhinjo, ki je bila po 2. sv. vojni

Andrej in Terezija Blagotinšek v začetku stoletja, preslikava originala, last družine Meklav, Dobrič 24.

predelana. Je pritlična in ni podkletena.

Na kamnitem portalu glavnega vhoda je vklesana letnica 1841, v desnem zgornjem vogalu je še nekdanja hišna številka 35, v sredini pa "IHS" z inicialkami tedanjega gospodarja "JB", Janeza Blagotinška. Veža ("loupa") je dokaj prostorna, osvetljuje pa jo okno na levi strani. Levo v smeri urinega kazalca je vhod v malo hišo ("hišico" ali "hesco"), v vogalu je zaprto stopnišče na podstrežje ("na dile"), naravnost je vhod v kuhinjo ("kuhno"), desno pa v veliko hišo ("hišo"). Vse stene v hiši so ometane, v veži so beljene z vzorcem ("valcom") zeleno-rjave barve na beli podlagi, stropovi so leseni in gladko ometani, v veži je strop beljen z belo barvo. Po tleh so položene lesene smrekove podnice širine 20-25 cm.

Velika hiša ("hiša") predstavlja osrednji prostor po velikosti, po bivanju pa je v zimskem času zaradi mraza nekoliko opuščena. Osvetljujejo jo štiri okna, dve na glavni (JZ) fasadi in dve na desni stranski (JV) fasadi. Med oknom na steni glavne fasade je vzdana omarica. Iz hiše vodijo še vrata v kamro. V notranjem kotu je krušna peč z novjšimi kvadratnimi pečnicami z motivom planike, okrog peči je novejša enostavna klop brez naslona. Diagonalno nasproti krušne peči je tako imenovan "bohkov kot", pod njim pa vogalna klop s križno izvedenim naslonom. Stene so beljene z rjavozelenim vzorcem na rumenkasti podlagi. Strop je bele barve, posebnost je rozeta okrog luči, ki je locirana

nad mizo v kotu. To je tudi eden od simbolov premožnosti na kmetih (tudi županstva). Tla so pokrita s smrekovimi podnicami različne širine, med 20 in 25 cm.

Iz "hiše" v "kamro" vodijo vrata, ki so vgrajena v notranjo predelno steno ob krušni peči. "Kamra" je podolgovata in pol manjša od "hiše". Prostor osvetlujeta dve okni: eno je vzdano v desno stransko (JV) fasado, drugo pa v zadnjo (SV) fasado. "Kamra" je z ozkimi vrati povezana tudi s kuhinjo, kar je kasnejša izvedba. Na zadnji fasadi je poleg okna vzdana stenska niša - vzdana omarica. Zanimivost predstavlja tudi starejše ohranjene pečnice krušne peči v "hiši", ki mejijo na "kamro" in jo hkrati ogrevajo.

Levo od veže vodijo vrata v malo hišo ali "hišico", ki jo je do smrti uporabljala babica Franja Zabukovnik. "Hišico" osvetljujejo tri okna. Eno je vgrajeno v glavno (JZ) dvoriščno fasado, poleg njega je vzdana omarica, ostali dve okni pa sta vgrajeni v levo stransko (SZ) fasado, med katerima je še ena vzdana omarica. Zaradi neugodne in vlažne lege je stavbno pohištvo tu najbolj poškodovano. Stene so beljene z rožnatim vzorcem na svetlejši pastelni osnovi. Strop je bele barve, v sredini ima rozeto. Po tleh so smrekove podnice.

Shramba ali "špajs" je podolgovat prostor, ki ga osvetlujeta dve okni: eno je vgrajeno v levi stranski (SZ) fasadi, drugo pa v zadnji (SV) fasadi. Tla so betonska, stene so ometane in belo pobeljene, prav tako strop. Iz shrambe vodijo vrata v kuhinjo.

Po zasnovi je osrednji prostor v hiši predstavljal kuhinja ali "kuhna", ki je bila pred prvo obnovo še črna. Strop je bil banjasto obokan "s tremi velbi", v SV fasadi pa sta bila vgrajena manjša okna in vrata. Leta 1945 so odprto kurišče krušne peči preuredili v zaprto z dimnikom ter dogradili zidan štedilnik. 1953. leta so vrata in okno nadomestili s trikrilnim oknom. Tudi stena, ki meji s shrambo, je bila za pribl. 1 m zamaknjena, s čimer so kuhinjo zaradi udobnejšega bivanja povečali. V istem času so naredili tudi ozka vrata v kamro, tako da je bila le-ta povezana s kuhinjo in "hišo". Prvotno so bila tla v kuhinji prekrita z lesenimi podnicami, v 50. letih so tla betonirali, sedaj pa so prekrita z umetno maso (linolejem). Stene so ometane in beljene z vzorcem rumenorjave barve, strop pa je bele barve.

Podstrežje je zelo prostorno in je dopuščalo izvedbo treh prostorov. Ko se vzpnemo po lesenih stopnicah, je na levi strani najprej t.i. "kašta", ki je v celoti lesena in ni ometana. Osvetljena je z dvema oknom na SZ fasadi. Poleg kašče je zidana soba. Tla so pokrita z lesenimi podnicami, stene so ometane in beljene z belo barvo, strop je lesen, ometan in beljen z belo barvo. V SV steno je vgrajeno okno, ki pa dopušča le malo svetlobe, saj gre čezenj strešina z nekaj prozornimi bobrovci, tako da ima okno zgolj dekorativni oziroma prezračevalni namen. Tretji prostor je "velika hiša", ki je zidana in ometana ter beljena z belo barvo, strop je lesen, ometan in beljen z belo barvo. Po tleh so položene lesene podnice. Prostor osvetlujeta dve okni na JV fasadi.

Pogled na JV stransko fasado, 1996 (Foto: Tanja Hohneck)

Fasade

Stanovanjsko hišo v Dobriču posebej odlikuje izjemna štukaturnost fasad, ki so različno dekorirane glede na veduto. Najbogatejša je JV stranska fasada, ki je najbolj izpostavljena in vidna iz doline. Troje oken v pritličju ločujejo štirje pilastri z dekorirano bazo, ki se naslanja na rob talnega zidca in kapitelom, ki "podpira" nazobčan mejni zidec. Čelo okna predstavlja stilizacijo zaobljenega trikotnega polja. Okenski okvir je v zgornjem delu profiliran z ušesi, v spodnjem pa se zaključuje s cofi.

Bogato je štukiran zatrejni del nad mejnim zidcem. Na vsaki strani je v vogalnem delu štukatura z motivom cvetja. Ob obeh strešinah, tik ob strešnem zidcu, sta okrogli podstrešni lini, ki sta okvirjeni z nazobčanim reliefom. Prvotno so bile vse podstrešne line v obliki rozete, v celoti je ohranjena le osrednja nad obema oknom. Zobci v okvirju so modro pobarvani, pod njima pa sta še dodatni rozeti z modro obarvanim obročem. Obe zatrejni okni imata izvedeno stilizacijo trikotnega okenskega čela, okvir je v zgornjem delu zaključen z ušesi, okenska tabla se zaključuje s cofi, polje pa je štukirano. V sredini med obema oknom je bogata štukatura nabožnega motiva "IHS", izvedena zrcalno. Posamezni deli so modro obarvani. Strešni zidec v vogalnem delu čopa dekorirajo še modro obarvani rombi, po dva na vsaki strani.

Glavna JZ fasada je obrnjena na dvoriščno stran in je zaradi zasaditve manj vidna, zato tudi manj dekorirana. V osrednji osi je vhod s kamnitim portalom, okrog katerega je do roba talnega zidca dekoracija v obliki povezanih rombov. Žal je poleg vhodnih vrat na najbolj izpostavljenem mestu vgrajena električna omarica. Štiri okenske odprtine so obrobljene z enostavnim okvirjem, ki se podaljšuje v tablo z enostavnimi cofi in štukaturnim poljem, ki pa ni povsod ohranjeno. Čelo je preprosto, z gladkim ozkim poljem.

Najbolj je poškodovana stranska SZ fasada, predvsem v pritličnem delu. Ohranjen je le del okenskega okvirja, ki kaže na to, da je bilo troje oken povsem enostavno izvedenih. Ker je fasada "skrita očem", je skromnost izvedbe tudi razumljiva. Mejni zidec je povsem enostaven, zatrejni del pa je poenostavljena verzija JV stranske fasade. Okrog obeh oken je okvir, ki se v zgornjem delu zaključuje z ušesi, čelo pa je izvedeno s

trikotno stilizacijo. V vogalu pod strešnim čopom so rombi, po dva na vsaki strani. Izvedba stranskih okroglih podstrešnih lin se ponovi kot na prejšnji stranski fasadi, le okrogla lina v zgornjem delu je zapolnjena v obliki rozete. Pod njo med oknom je štukiran motiv, povzet po sosednji stranski fasadi.

Zadnja SV fasada je povsem gladka, okrog dveh oken so enostavni okenski okvirji. Tu so še vrata in trikrilno kuhinjsko okno.

Talni zidec je grobo ometan in beljen s sivo barvo. Fasade se zaključujejo s polkrožno oblikovanim strešnim zidcem. Konstrukcija ostrejša je izvedena trapezasto, streha je somerna dvokapnica z delnima čopoma in krita z bobrovcem. Dva dimnika sta zidana z opeko.

Ob desnem delu hiše je na jugovzhodni strani "ta mal vrt", v katerem pridelujejo le malo zelenjave, a zato več cvetja. Večji zelenjavni vrt imajo poleg kašče in mu pravijo "ta velik vrt".

Potek obnove

V letu 1995 je bila najprej zamenjana dotrajana strešna kritina z bobrovcem. Lastniki so na ostrejšu zamenjali le nekaj dotrajanih lat, sicer je bilo ostrešje kvalitetno ohranjeno. V letu 1996 je bilo žal financiranje spomeniškovarstvene akcije s strani Ministrstva za kulturo prekinjeno in kontinuiteta obnove je postala vprašljiva. Finančno je tedaj na pomoč priskočila občina Žalec, tako da smo lahko v celoti zamenjali stavbno pohištvo. Okna so bila izdelana kot kopija prvotnih, prav tako zadnja izhodna vrata. Glavna vhodna vrata so bila izdelana po analogiji in montirana v letu 1998. Leta 1996 so lastniki v prostoru shrambe uredili kopalnico, leta 1997 pa so uredili centralno kurjavo. Pri tem je bilo pomembno, da je napeljava cevi potekala pod lesenimi podnicami in da je namestitev radiatorjev čimmanj opazna. V prihodnje je treba urediti drenažo, najzahtevnejša naloga in najdražji poseg pa predstavlja obnova fasade. S tem bo akcija zaključena in kar je ob zaključku najpomembnejše, zagotovljena je osnovna bivalna funkcija objekta.

Pisni viri:

- Rojstna knjiga II. (od 1804 od 1931), župnija Andraž. Škofijski arhiv Maribor.
 Rojstna knjiga III. (od 1832 do 1849), župnija Andraž. Škofijski arhiv Maribor.
 Geburts und Taufbuch der Pfarr St. Andrea ob Heilemstein vom Jahre 1849. Škofijski arhiv Maribor.
 Mrliška knjiga Št. Andraž (1804-1859). Škofijski arhiv Maribor.
 Franciscejski kataster 1826 k.o. Andraž.

Ustni viri:

- Franja Zabukovnik, roj. Vašl, 1817 - 1996.
 Silva Meklav, roj. Kasesnik, 1970, Dobrič 24.
 Pavla Kasesnik, roj. Zabukovnik, 1942, Dobrič 20.

Literatura:

- Enciklopedija Slovenije 3. Ljubljana 1989.
 Krajevni leksikon Slovenije, III. knjiga. Svet med savinjskimi Alpami in Sotlo. Ljubljana, 1976.
 Andraški razgledi. Kulturna skupnost občine Žalec 1975.